

דישראלי, מארכס וחיפוש הזהות

ישעיה ברלין

זו אשר העולם — אם לא תמיד היהודים עצמם — רואה אותה כעם יהודי, הרי התודעה היסטורית היא מן הבולטים שבהם.

המהפכן הרוסי בן המאה הי"ט, הרצן, אמר על ארצו, שכוחה אינו בהיסטוריה, שחלקה בה לא היה גדול ביותר, אלא בגיאוגרפיה — גודל הטריטוריה שלה, ברברית אך עצומה. היהודים רשאים לומר בצדק, כי מה שחסרו תמיד הוא גיאוגרפיה — די קרקע לחיים ולפיתוח — שהרי ממין היסטוריה היה להם די והותר. לואיס ניימיר עליו השלום סיפר פעם כי כששאל אותו אציל אנגלי דגול מה ראה הוא, יהודי, להתמסר לכתיבת היסטוריה אנגלית, ולא היסטוריה יהודית, השיב לו: "דרבי! אין היסטוריה יהודית חדישה, יש רק מארטירולוגיה יהודית, ובוזא איני מוצא די שעשוע לעצמי". תולדות היהודים בין חורבן בית שני לבין הזמנים החדשים הן אמנם פרשת רדיפות וייסורים, אזלת-יד וגבורה, התמודדות בלתי פוסקת עם כוחות עדיפים יותר מאלו שעמד בפניהם קיבוץ אנושי אי-פעם. רדיפות מתמידות מצד הנוצרים, ובמידת מה גם מצד המוסלמים, דחקו את היהודים לתחום המצומצם של הגיטאות, תחומי המושב ודומיהם, ודבר זה סייע לעשות את ההיסטוריה הקיבוצית שלהם קלה במידה מכאיבה לזיהוי, לתיאור ולניתוח בידי ההיסטוריון. כך נראו הדברים באירופה, לפחות עד המאה השמונה עשרה. היו יהודים שנטשו את קהילותיהם וחיו בקרב הגויים; יש שנטבלו לנצרות, לפעמים הוסיפו לקיים בסתר את דת אבותיהם, מקצתה או כולה, או, כשפינוזה, הכריזו על עצמם ככופרים, הודחו מקהילתם וזכו לכל היותר ליחס של יראת כבוד עצבנית מצד החברה הרחבה יותר שחיו בה, אלא שלא הגיעו לעולם לכלל הזדהות שלימה אתה. לא היו רבים כאלה. לפיכך השאלה מי היה יהודי בעולם העתיק או בימי הביניים או בתקופת הרניסאנס או בשלהי

בראשית דברי עלי להביע רחשי תודה לחברה הנכבדה הזאת שראתה בגודל-לבה לבחור בי לנשיאה לשנה זו. זהו מעשה של נדיבות, שכן אינני היסטוריון ומעודי לא ראיתי את עצמי היסטוריון, מהגם היסטוריון של היהודים. מטעם זה בחרתי לי נושא שיש בו, אקווה, מידת-מה של עניין כללי, אך אינו תובע ממני לגלות ידענות שאין בי או סגולות של חוקר היסטורי שאיני מחונן בהן. להביא לפניכם דרשה היסטורית מלומדת הוא למעלה מכוחי. שהרי תהיה זו חוצפה לחובב להורות הלכה בפני קהל שמרו-בים בו כל כך היסטוריונים שאומגותם בכך.

יהודים שזהותם היהודית מודעת להם כל-עיקר, ספוגים היסטוריה. זכרונם ארוך יותר, והרי הם בעלי תודעת רציפות ממושכת יותר כקיבוץ מכל קיבוץ אשר נותר בימינו. קשרי אחדותם נמצאו חזקים יותר מכלי-הנשק של רודפיהם ועולביהם; חזקים אף יותר מנשק שפגיעתו רעה פי כמה: מדברי השכנוע של יהודים כמוהם המג-סים מוזמן לזמן להוכיח ברוב כנות ושנינות, כי קשרים אלו אינם חזקים וסגוליים כל-כך, כי אין ליהודים קשר אלא דת משותפת, או סבל משותף, כי המפריד ביניהם רב מן המשותף, והילכך עתידה דה דרך חיים נאורה יותר — ליבראלית, רציונאליסטית, סוציאליסטית, קומוניסטית — להטמיעם בסביבתם החברתית והלאומית, ולכלל היותר תגיע אחדותם למעין זו של אוניטארים, בודהיסטים, צמחונים או כל קיבוץ עולמי אחר הדבק, על פי רוב בלי התלהבות יתרה, בדעות מסוימות. אילו כן היה, לא היה די חיות ושאיפה לחיות בצוותא, כדי לאפשר את יישובה של ארץ ישראל ובסופו של דבר את הקמת מדינת ישראל. יהיו מה שיהיו שאר הגורמים שנצטרפו למסכת יחידה במינה

הרצאה לפני החברה ההיסטורית היהודית של אנגליה.

יותר ויותר בחייהם הציבוריים והפרטיים. היכן, בזמנים החדשים, קו הגבול בין דברי ימי היהודים כיהודים לבין דברי ימי החברה הרחבה של-תוכה נקלעו? כולם מכירים אותן רשימות פאתי-טיות של יהודים שתרמו לתרבות העולם, אשר שימשו לסניגורי היהודים להוכיח לחורפיהם את גודל החוב שחבה להם התרבות הנוצרית. האם חייהם והישגיהם של היינה, פליכס מנדלסון, ריקארדו, הם חלק מן ההיסטוריה של היהודים? או, אם נפסול את אלה משום שנטבלו לנצרות, מה דינם, למשל, של לאסאל, מאירבר, פיסארו, שלא המירו את דתם אך לא היו להם קשרים מיוחדים עם החיים היהודיים המוסדיים? אין אנו רואים את פרנסיס בייקון או ג'ון סטיוארט מיל או ראסל כהוגים נוצרים, ואפילו פולגים; כלום עלי-נו לראות בכל זאת את הוסרל או ברגסון או פרויד כהוגים יהודים במובן כלשהו?

ועצם השאלה זו הזאת מעלה את הבעייה הגדולה שנה, שהוצגה לפנינו בצורה נוקבת כל כך לאחר רצח-העם המחריר ביותר בהיסטוריה ולאחר כינונה של מדינה יהודית — "מהו יהודי"? מה יחסו לחברה שהוא נמנה עמה? באיזו בחינה זו החברה "שלו" ומאילו בחינות לא? ההבדלים בינו לבין אנשים אחרים באותה חברה, האם הם דומים להבדלים אחרים, מוכרים יותר, שבין מעמדות, מקצועות, כנסיות וקבוצות חברתיות אחרות, בתוך הטיבות המשותקות בדרך כלל יחידות חברתיות שלמות — מדינות, אומות, ארצות?

בעיה זו נתחדדה ביותר בעקבות המהפכה הצרפתית לגבי אלה שיצאו מן הגטו אל אור היום של העולם המערבי. השחרור היה פתאומי למדי; בעיות ההסתגלות היו בלתי צפויות. היו שחששו מן הפגישה עם עולם זר, רחבי-ידיים יותר, ונרתעו עד-מהרה לבין הצללים של תחומים הצר, אך הקרוב והמוכר, מלשעבר. אחרים הלהוטים ביותר, היאבתנים והאידיאליסטים והאופטימיסטים ביותר, צעדו לקראת האור בתקוות נלהבות. מהם שנטמעו בהצלחה, המירו את דתם, או, מכל מקום, את הרגליהם, עיתים בלי לשלם מחיר רב ביסורי נפש או רוח, בדומה לבנקאי

הריניסאנס, אינה בעייה חמורה מבחינה היסטורית.

אם ננסה לחלק את ההיסטוריה היהודית חלו-קה גסה לתקופות, נמצא לפחות שלוש תקופות עיקריות: (א) ימי שבתם בארצם, ולהם מושבות פזורות במרחק לא רב באסיה הקטנה או בצפון אפריקה; (ב) ימי הגלות, כשהם חיים בקבוצות מבודדות, וקל להתחקות על קורותיהם, לפחות להלכה, מטעם זה עצמו, בלי קושי רב; (ג) לאחר האמנציפאציה. וכאן נתקלים ההיסטוריונים בקשיים של ממש: מה בגדר היסטוריה יהודית ומה אינו בגדרה? ההיסטוריה החברתית, האינטלקטואלית והדתית של קהילות המזרח ודאי נכנסת בתחום זה. הוא הדין זו של תחום המושב הרוסי-פולני. אך מה נאמר על יהודי המערב? כלום אפשר להתחקות על תולדות המוסדות החברתיים שלהם בתורת קהילה? באנגליה, אשר הראתה להם פנים שוחקות בתקופה זו, אין היא דראמא-טית כלל ואין בה איפוא ענין רב לאנשים מסוגו של ניימיר, האוהבים שלל צבעים ותנועה ומשחק אישים ומצבים מורכבים. תקופות שלהן ואור-שר, אמר הגל, הן דפים חלקים בספר דברי הימים.

כאן עולה בעייה. האם תולדות יחידים בני גזע יהודי, או אפילו בני הדת היהודית, אף הן חלק מגופן של תולדות היהודים? רוב כותבי תולדות ישראל מזכירים דמויות כגון יוסף גשיא או שפי-נוזה, בעוד שהיסטוריונים של איטליה ספק אם ימנו את החשמן מאזארין או החשמן אלברוני או את מאריה דה מדיצ'י עם הדמויות בתולדות איטליה. לפני פלוטארך לא עמדה השאלה אם יוני הוא או רומאי; יוספוס פלוויוס לא היה בלבו ספק בזהותו; שפינוזה לא שאל את עצמו אם הולנדי הוא באמת או לאו. רק צמיחת המדינות הלאומיות באירופה ותביעתן לנאמנות מוחלטת מצד נתיניהן שינו את התמונה וגרמו לניגודי זיקה. לגבי היהודים התחיל המשבר הזה מאוחר יותר מאשר לגבי שכניהם; הוא נעשה מפורש משנפתחו שערי הגיטאות והיהודים, תחלה בהי-סוס ואחר כך בבטחה ובהצלחה גוברות, התערבו עם שאר האזרחים בני דתות אחרות ולקחו חלק

החיפוש. הכל יודעים את קורות ברנה והיינה, שמעמד היוצא-דופן נעשה להם כעין דיבוק. יותר שהיו מדגישים כי גרמנים הם, את גרמניו-תם, את היותם יורשים נאמנים לתרבות גרמניה וערכיה, או מכל מקום מנחילי פירות ההשכלה לבני ארצם, פחות ופחות גרמנים היו גראים לאותם גרמנים עצמם. מי שיש לו בטחון גראית לו השאיפה לבטחון כדבר-מה לא-נורמאלי, ול-עתים קרובות מרגיזו. אנשים בעלי מזג שקט יותר מבין היהודים חמקו באין רואים מבעד לפתחי העולם האירופי. ילדיהם התערבו בשופי ובטבע-יות עם אזרחיו. אך העזים שבהם התדפקו באגרו-פיהם על השערים, עוררו תשומת-לב בלתי-רצו-ייה, הוכנסו פנימה באי-רצון, ולעולם לא חשו בנוח ממש בסביבתם החדשה. הם אחזו בתחבולות שונות כדי להחזיק מעמד, להסתיר את מו-מיהם, לשכנע את זולתם בטוהר כוונתם, בנאמ-נותם, בכשרונם, בכשרותם להתקבל למועדון. ככל שהרבו לפתוח את לבם, כן הרבו להעיד על טיבה של בעייתם ועל הקשיים שבכל פתרון פשוט.

בשניים מראשי נציגיה של מצוקה היסטורית ונפשית סגולית זו בא אני לדון כאן. בחרתי ב-שני אנשים מפורסמים, רבי השפעה ומחוננים מאין כמוהם, להבהיר את הלקה. אין כמוהם שו-נים זה מזה, ואף על פי כן משותפות לשניהם אותן תכונות מיוחדות שעמדתי עליהן, ושניהם היו נתונים במצב דומה.

הרדר, פילוסוף ההיסטוריה הגרמני, היה הרא-שון שעורר את הדעת על ההנחה, שעם הצרכים האנושיים היסודיים — כגון הצורך במזון, במח-סה, בבטחון, בפריה, בתקשורת — יימנה הצורך להשתייך לקיבוץ מסויים, המקושר בקשרים משותפים, בייחוד לשון, זכרונות קולקטיביים, חיים רצופים על אדמה משותפת, והיו שהוסיפו על אלה סימני היכר שהרבינו לשמוע עליהם בז-מננו — גזע, דם, דת, תודעת יעוד משותף וכדו-מה. ככל שנצטער על התוצאות האימות של סילוף תורתו השלוח וההומאניטארית של הרדר, אין ספק כי העקרון השליט בעולם שבא בעק-

היהודי גדעון באנגליה של המאה הי"ח ששמו גשכה כמעט כיום; או בדומה לכלכלן דוד ריי-קארדו או לאותם אנשי-כספים ובוני רכבות חשובים, תלמידיו היהודים הספרדים של סן-סימון. אחרים, מטעמים רבים ושונים, לרוב מ-שום איזו סגולה בלתי-נכנעת במזגם, לפעמים כנגד רצונם והכרתם, היו בלתי מסוגלים להי-טמע, ויש שהיו נשארם תקועים באמצע, מחוץ אחד נותקו ואל שכנגדו לא הגיעו, מסובכים, מיוסרים, אך נוטים חליפות לרחמים על עצמם, ליהירות תוקפנית, לגאווה יתירה על אותן תכו-נות ממש המייחדות אותם משאר בני-אדם, שוני-אים ומבזים את עצמם, בתחושתם כי הם לצני-נים וללעג לבני החברה החדשה אשר בעיניהם היו רוצים לשאת חן ויקר. הרי זה מן המצבים האופייניים לבני-אדם שנקלעו בעל כרחם לתר-בות נכרית, ואינם מיוחדים ליהודים; זוהי נברו-זה מובהקת בתקופה של נאציזם-אליזם שבה נע-שתה ההזדהות עם קבוצה שלטת חשובה ביותר, אך ליחידים מסויימים, קשה לאין שיעור. מי שיקרא, למשל, את מכתביו של פרוקיז בוסוני, המוסיקאי שהיה חציו איטלקי וחציו גרמני, יראה באיזו מידה היו חיי קרועים מחמת מתיחויות מסוג זה. אך את הדוגמאות הבולטות ביותר לחולי הזה אתה מוצא בקרב המפורסם והמחונן שבכל שבטי האדם הנודדים — יהודי המערב, ש-איבדו את מסגרת משמעתם הדתית וניצבו נוכח עולם אשר אינו רוחש חיבה כלל, גפלא אך מסוכן, שבו כל שאינו שומר צעדיו עלול להתגל-גל לתהום, אך הגמול המזומן שקול כנגד הסכ-נה, עולם שבו אי-ידיעה, להיטות, יאבה, סכנה, תקווה, ופחד הוינו כולם את הדמיון. להיטות ית-רה לקבל מורשה שאינה שלך גוררת לעתים אכ-זבה, התשוקה להתקבל מניה וביה, ודחייתה מבי-אה לידי מרירות, טינה, מורת-רוח שבאהבה נכ-זבת, אף שהיא גם מחדדת את התחושות, ובדור-מה לגרגר החול המתהכך בצדפה, גורמת יסו-רים שמהם מתהוות לעתים פניני גאוניות.

כזה היה גורל הדור הראשון של יהודים מחו-נים ויאבתנים שביקשו זכות כניסה אל העולם

רבים עמדו על כך בנוגע למנהיגים מזיניים שבאו מחוץ לחברתם או מעיבורה. חזותו של נפוליאון את צרפת לא היתה זו של צרפתי; גאמבטא בא מהבלי הספר הדרומיים, סטאלין היה גיאורגי, היטלר היה אוסטרי, קפלינג בא מהודו, דה ואלרה הוא אירי-למחצה, רוזנברג בא מאסטוניה, תיאודור הרצל ו'בוטינסקי, וכן טרוצקי, מוצאם בשוליים הנטמעים של העולם היהודי — כל אלה היו אנשים בעלי חזות לווה-טת, אם נאצלת ואם נפשעת, אם אידיאליסטית ו-אם סוטה, שצמחה בפגיעות שנפגעו אהבת עצ-מם והכרתם הלאומית משום שחיו סמוך לגבול הלאומי, במקום שהלחץ של חברות ותרבויות נכריות היה חזק יותר. בצדק העיר פרופיסור טר-וור רופר כי הלאומנות הקנאית ביותר מצויה במרכזים שבהם לאומים ותרבויות מתחככים זה בזה בחוקה, כגון בוניה — שעליה אפשר להוסיף את החבלים הבאלטיים שבהם עוצב הרדר, את הדוכסות העצמאית של סאבויה, שבה נולד וגדל דה מטר, אבי השוביניזם הצרפתי, את לוריון, מקום הולדתו של גנרל דה גול. בחבלי הספר הללו דווקא מתרקמת החזות האידיאלית של העם כדרך שראוי לו להיות, כדרך שהוא נראה בעיני האמונה, יהיו מה שיהיו העובדות הממשיות.

לא מפתיע איפוא למצוא תהליך זה עצמו בב-ניו, שזה עתה זכו לשוויון זכויות, של קיבוץ אשר בהיותו מיעוט בכל מקום, נכסף להזדהות עם הרוב, אנשים שראו עצמם בהזויותיהם כמי שזכו סוף סוף לשוויון ולמעמד או, במקרה אנשים בע-לי מזג סוער יותר, כמורמים ממעמד של עבדים משוחררים לדרגת אדונים הקובעים גורל זולתם. אבל אפילו כשלא הפליג דמיונם של בני קבוצות מורחקות לשיא זה של התלהבות, שאפו להש-תחרר ממעמדם היוצא-דופן, והנחות על פי רוב. דבר זה לבש בדרך כלל אחת משתי צורות: או תביעות מודעות לשוויון או לעליונות, מאבק להגדרה עצמית ועצמאות מצד האומות המדוכ-אות, לנצחון ותהילה מצד ממלכות עולות, למען הכרה חברתית או כלכלית או שליטה מצד מעמ-דות לוחמים, קהילות דתיות, כנסיות ושאר קי-

בות המהפכה הצרפתית באירופה היה העקרון של תאחיזה מודעת, וצמיחת קיבוצים שהיו מדוכאים יחסית עד-כה — קיבוצים לאומיים, חברתיים דתיים, מזיניים, וכולי. שאלת זהותו ושייכותו של אדם לקיבוץ נעשתה חשובה יותר ויותר ב-תקופה זו. היהודים השיגו שוויון-זכויות בחסות הסיסמאות הגדולות של הומאניזם, שוויון, סוב-לנות, אינטרנאציונאליזם, שהמרידו בני-אדם על מלכים וכהנים, על בערות וזכויות-יתר. ואולם — כפי הידוע לכל לומדי היסטוריה — המהפכה וה-מלחמות שלאחריה קראו דרור לכוחות התוקפ-ניים שבעמים, מעמדות, תנועות ובני-אדם מדו-כאים. אירופה זו אשר לתוכה הותרה כניסתם של קרבנות אי-הצדק ואי-השוויון היתה עולם העומד יותר ויותר בסימן מאבקם של קיבוצים שהיו מ-דוכאים עד-כה על חירות והגדרה עצמית, בסי-מן נאציונאליזם, תחרות עזה על מעמד, על שר-רה, על רכישת נכסים. תשוקתו של המיעוט המ-קופח ביותר בהיסטוריה להיטמע, להשתוות ל-מכובדים שבין בני המין האנושי, היתה בדרך הטבע עזה ביותר. משה מנדלסון, הלוחם הגדול למען חינוך הילוני ליהודים במאה השמונה-עש-רה, שאף שיגיעו לרמה החברתית וההשכלית של שכניהם: שיהיו כמוהם. אין הפתעה בכך שאחד מבניו ושתי בנותיו המירו דתם; שיעור אמונתם בעיקרי הנצרות אינו ברור, אך אין ספק כי ביק-שו להידמות לאותו חלק של האגושות המעורר קנאה, זה הנאור, המשוחרר. אחדות תרבותית ומדינית, סולידאריות לאומית, הקרויה "אורגא-נית", אלה היו מסיסמאות הזמן. לרבים מאלה שהיו מחוץ למעגל ההתפתחות הזאת, נראו לע-תים עטורות זוהר. תופעה פסיכולוגית ידועה היא שהנמצאים בחוץ, המנועים מהשתתפות בזרם החיים המרכזי, נוטים לאידיאליזאציה של הארץ שמנגד, שמעבר לגבול. הם נוטים להפליג בטינה או בבוז לרוב השליט, או דווקא בהערצה ואפילו בסגידה לו, או, לעתים, בצירופם של השניים, דבר המביא הן לידי ראייה חודרת מאין כמוה והן — בגלל רגישות נסערת — לסילוף גברוטי של העובדות.

על-ידי תגובותיהם של שני האנשים השונים מאד זה מזה, בנימין דישראלי וקארל מארכס.

ב

במעוף-עין נראה הניגוד ביניהם חריף ביותר: הראשון דמות דמיונית במקצת, אופרטוניסט ייאבתני, הרפתקן חברתי ופוליטי, ססגוני, מהדר בלבשו יותר מדי, שיא הטרזנות והמלאכותיות: טבעות על אצבעותיו הלבושות כפפות, שפעת תלתלי שער צונחים על פניו החיוורים, האכסו-טיים, במתניותו הצבעוניות, בדיבורו המסולסל, במיכתמיו, במדקרות לשונו וחלקת לשונו, בסגור-לותיו החברתיות והפוליטיות המזהירות, המעוררות התפעלות אך אי-אמון ואפילו פחד וסלי-דה, בעל חיליקסמים המוליך אחריו כשבויים אוסף של דוכסים, רוזנים, אצילים כפריים מיוש-בים וחואים בעלי גוף — אחת התופעות המוזרות והמופלאות ביותר של המאה התשע-עשרה כולה. ומן הצד האחר מחבר קונטרסים חתרניים, קודר ומוכה דחקות, גולה ממורמר, בודד וקנאי, המש-לח קללותיו בעשירים ובשליטים, קושר בלי רחם, המכין את אבדנו של מעמד המנצלים ואויבי הפועלים הארור; העושה ימיו בדד במוזיאון הבריטי, שבקולמוסו חולל תמורות גדולות יותר בעולם מאלה שחוללו ראשי מדינות ומצביאים ואנשי מעשה. ואף על פי כן יש הקבלה מסויי-מת, שברצוני לעורר את הדעת עליה.

במוצאם לא היו שונים כל-כך. משפחתו של דישראלי באה כנראה מאיטליה, וקודם לכן, אם נקבל סברתו של פרופ' בצלאל רות, מארצות המזרח הקרוב. אשר לקארל מארכס, אבותיו מש-ני הצדדים היו רבנים גרמנים, הונגרים ופולנים. סבו וסבו מצד אביו שניהם שימשו ברבנות בעיר מולדתו טרייר. אביו של קארל מארכס היה בן הרב מאיר הלוי מארכס, או מארכס לוי. אחיו, דודו של קארל, נשא לאשה את בתו של משה לבוב. אביו של משה לבוב, השל לבוב, היה רבה של טרייר בשנת 1773, ואבותיו היו רבנים בעיר הפולנית שעל שמה נקראו; אחרים מאבות המשפחה כיהנו כרבנים בפדואה, בקרקא ובמגנ-

בוצים; או מאמץ להימלט מרגשי החולשה וה-השפלה של קבוצה חברתית מדוכאה או נפגעת, על-ידי הזדהות עם קבוצה או תנועה אחרת שאין בה מפגמי מצבך הקודם. אתה משתדל לקנות לך אישיות חדשה, וכל הכרוך בכך — מערכות חד-שות של בגדים, של ערכים, של הרגלים, שריון חדש שאינו לוחץ על הפצעים הישנים, על הצל-קות שהותירו הכבלים מימים שהיית עבד. והרי זה כל עיקרם של צבא, של משמעת, של מדים. בני-אדם החשים עצמם תועים וחסרי מגן במצ-בם המקורי נעשים לוחמים אמיצים וממושעים מרגע שניתן להם ענין חדש להילחם לשמו, ביי-חוד אם אפשר לקשרו עם תפארת אמתית או מדומה בעבר. אירים שנשברה רוחם באירלנד המנוצחת, היו לוחמים מפוארים בתוך צבאות בריטיים או אמריקניים. בני בוהמיה, שהוכרעו על ידי אוסטריה, עשו מעשי גבורה בלגיון הצי-כי. הרצל ידע מה הוא עושה כשכפה על חסידיו הנדהמים בקונגרס הציוני הראשון את הלבוש הפורמאלי ביותר כדי שיהלום את רוממות הש-עה — שעה שסופה הביאה לידי גלגולם הרוחני והגשמי מאסיפת יחידים לא מאורגנים לתנועה לאומית. הצירים הספקנים יותר ממזרח אירופה, ובתוכם וייצמן, ראו את תביעתו של הרצל לגיי-נונים של טקס באירוניה וספקנות. לימים הכיר וייצמן בטעותו. להקנות לעצמם אישיות חדשה, לנער מעליהם את סימני העבדות והנחיתות, ולע-טות בגדים ואותות וסגנון חיים של אנשים בני חורין — זו היתה תשוקתם הטבעית של רבים מבני הקבוצות שהיו מדוכאות עד-כה על סף חיים חדשים של שוויון וכבוד וסיכוי לפתח את כשרונותיהם הכלואים. כזאת היתה התקווה שה-פיתו נצחונות נפוליאון בקרב יהודי ארץ הריין, סערה גדולה שהפילה את ההגבלות הפיאודליות, הרסה גיטאות, וזקפה את יושביהם מלוא קומתם כבני אדם; ראשית חדשה אשר היינה, שנתנסה בה בגופו, נהג בה בעירוב של התפעלות ולג-לוג, כדרכו. רוחות התמורה, שנתעוררו בחוץ, החלו מנשבות גם באנגליה. ואת הצד הפסיכו-לוגי המיוחד במינו שבמצב זה רוצה אני להדגים

סיבה מספקת לשאתו או להטילו על אחרים. בנו בנימין נטבל לנצרות בשנת 1817. באותה שנה נתקבל השל מארכס, אביו של קארל, לכנסייה הלותרנית, ועם טבילתו ניתן לו השם היינריך. בדומה ליצחק ד"שיראלי היה גם מארכס האב בן למשפחה אדוקה — אביו ואחיו היו סוף-סוף רבנים בטריר, אבל גם הוא חונך על כתביהם של סופרים אנטי-קלריקאליים, וולטר ורוסו. בן שלושים וארבע או חמש היה כשהחזרת השל-טון הפרוסי בארץ הריין, אחרי תבוסת נפוליאון, העמידה סייג להעסקת יהודים כפרקליטים. כיוון שרצה להמשיך בקריירה שלו, וחדל מכבר לה-יות יהודי מאמין, ומן הסתם לא ראה את הפרו-טסטנטיות הרשמית שונה בהרבה מן הדיאינום הקלוש של רבים מאבות ההשכלה, עבר גם הוא את הגבול בלי מכאובים והטביל לנצרות את קארל ואת שאר ילדיו באבגוסט 1824. אדם נוח לבריות היה, מכבד את הרשות ולהוט לשאת חן, וחפץ ביחסים טובים עם שאר האזרחים. מסור היה לקארל בכל לבו ומלא דאגה בשל או-פיו העיקש. רוצה היה שתהיה לו קריירה מוצלחת ושלא יעורר רוגזם של אנשים חשובים. אדם זה, טוב-הלב, החרד להתנהג כשורה, היה אורח פרוסי למופת ממש כפי שיצחק ד"שיראלי היה אורח בריטי למופת. שני אבות אלה, הצנועים, בני המעמד הבינוני, נתנו לעולם בנים שנדהפו בכוחה של דינאמיות פנימית רחוקה מאוד ממו-גם הם — גאינונים, בעלי מזג סוער, רצון עשוי לבלי חת ויותר משמינית של בוז לרוב בני-האדם שנמסביבם; נחושים בהחלטתם להיות מישור ול-עשות משהו, ומקיימים את שאיפתם זו כל אחד על פי דרכו. בשני המקרים היו קשרי חיבה בין הבן לאביו. בנימין ד"שיראלי דיבר תמיד על יצ-חק במלים נוגעות ללב; קארל מארכס גשא עמו כל ימיו את תמונת אביו, ולעולם לא נתקרב במידה כזו לשום אדם אחר, אפילו לא לאנגלס. המכתב המפורסם שכתב לאביו בנובמבר 1837, כשהיה בן תשע-עשרה, הוא וידויו השלם ביותר, ובעצם היחיד, שבנמצא. ושניהם התייחסו לאמו-תיהם באדישות יחסית.

זה. הקדום ביותר בין אבות אבותיו של מארכס הידוע לנו היגר לאיטליה מגרמניה בראשית המ-אה החמש-עשרה. סבו מצד אמו עקר מהונגריה להולנד, ושם נעשה רב בניימכן. בת אחת ניש-אה להשל מארכס, אביו של קארל. השניה ניש-אה לבנקאי בשם פיליפס, סבו של מייסד החברה לצרכי חשמל שהיא כיום חברה עולמית. בשני המקרים הפיקו המשפחות תועלת חברתית מן ההודמנויות שהציעה ההשכלה במחצית השניה של המאה השמונה-עשרה.

מצוי גם דמיון פסיכולוגי כלשהו בין אבותיהם של שני אנשים אלה המחוננים מאד, אם כי אולי לא במידה שווה. יצחק ד"שיראלי, שמיאן ללכת בדרך הקריירה המסחרית שהועיד לו אביו בנימין, היה לפי כל העדויות איש רך וחביב, מחבר למדני וחסר יומרה של אוספי אנקדוטות וחיידודים משעשעים ועוד זוטות ספרותיות אנגליות. איש טוב-לב וצנוע היה, ובזכות סגו-לותיו אלה ולא דווקא בזכות מעלתו הספרותית קנה את אפוטרופסותם של סופרים חשובים — סקוט לוקהארט, ביירון, סמואל רוג'רס, וכן את ידידותו של המו"ל ג'ון מורי השני, ונעשה דמות מקובלת בחברה הספרותית הלונדונית של זמנו. מארח אדיב, כמעט בעל אחוזה כפרי, שמרן נאור שהגה חיבה יתרה לצ'ארלס הראשון, הרגיוז אותו התביעות החוזרות שנתבע למלא תפקידים מינהליים בבית הכנסת הספרדי בלונדון; הוא עזב אותו, ואת הקהילה היהודית, על נקלה. דומה שהיה רחוק מדבקות דתית כלשהי. לכל היותר היה אולי מעין דאיסט נוסח המאה הי"ח, שלידתו ביהדות לא גרמה לו לא שמחה ולא צער. הוא היה אדם נוח שבעיות רוחניות אינן מטרידות אותו — כמוהו כרבים מן האגנוסטיקים הליברא-ליים בני דורו וסביבתו. ידידו שרון טרנר שיכ-נע אותו להטביל ילדיו לנצרות; הוא עשה זאת, כדרך שעשו רבים אחריו כדי להקל עליהם דר-כס בחיים ולמנוע מהם עול שמכל מקום לא ראה

¹ מר מורואה בביוגרפיה של בנימין ד"שיראלי נראה לי כמפריז בערכו של דבר זה. ספרו יותר משהוא זורע אור על הנושא זורע אור על מחברו.

והוא לא הסתיר את היאבה העזה שהיתה דוחפתו קדימה—עליו למצוא את מקומו בחברה האנגלית, המוכה הבדלי מעמדות עמוקים, וההירארכית מאד, למרות התמורה החברתית המהירה שבאה בעקבות המהפכה התעשיינית. מי היה? איזה אינטרס, איזה מעמד, איזה מיבנה חברתי הוא מייצג? יכול היה להוסיף ולצוף לו כאחד דיל-טאנט ספרותי משעשע ואכסוטי—מחברו של "ויויאן גריי", רומן-מפתח, תיאור מבריק ואירו-ני של החברה הלונדונית בזמנו. ראשיתו היתה "תלוש", מבשרם של אוסקר ויילד, של פרוסט ושל אווילין וו, מוקסם על-ידי האצולה, קצתו מאוהב בה וקצתו מלגלג עליה, אמן צעיר משעשע, ממציאו של הרומאן הפוליטי, איש-שיחה וחבר-לסעודה מבריק, פרחח במקצת בעיני גברים, ומוצא חן מאד בעיני נשים—באותו עולם בלתי מחמיר יכול היה להמשיך דרכו בלי לזהות עצמו עם שכבה מסויימת בחברה, כצופה מפוכח מבחוץ, שחוש הפרספקטיבה שלו בא לו מעצם ריחוקו ממה שמשמש חומר לאמנותו. אבל הוא לא הסתפק בכך. הוא חפץ בשררה, חפץ בהכרה על ידי אלה הנמצאים בפנים, כאחד משלהם, לפחות כשווה אם לא כעולה עליהם. מכאן הצורך הפסיכולוגי להעמיד לעצמו זהות, ולהשיג לה הכרה, זהות שתאפשר לו לפתח את כשרונותיו עד קצה גבולם. ואכן לא עברו ימים רבים והוא יצר לו אישיות, לפחות בדמיונו. הוא ראה לפניו חברת אצילים, בני-חורין, יהירים ובעלי שררה, אשר עם כל ראייתו לפני ולפנים, היו בעיניו כעולם עשיר ונפלא. דבר זה אתה רואה ברור ברומאנים שלו. אדם אפשר לו לא להיות כן בנאומים פוליטיים או במכתבים, אבל יצירות האמנות שלו הן הוא עצמו, ומהן ברור מה ערכיו באמת. הוא לא יצא לכבוש אותו עולם רק משום שהיתה לו חשיבות פוליטית. המעמד החדש של יצרנים וטכנאים, המעמד הבינוני שעדיין עמד בסימן עלייה ויצר את עושרה של אנגליה אפשר שהיה, כפי שהבחין יפה, חשוב יותר מבחינת העצמה בהווה ובעתיד. אבל דישראל הוקסם ל-אין מרפא מן האצולה כמעמד וכעקרונ. את הכ-

עם כל השוני העמוק בין מארכס ודישראלי בהשקפות וכן בנסיבות ובמזג, ברי שהיה להם משהו משותף: בעיקר, שניהם היו מלאים תשוקה לזהותם להשפיע השפעה מכרעת על החברה. מארכס חפץ לשנותה, דישראלי להתקבל בה ולעמוד בראשה. שניהם חיברו פאנטאסיות מופלגות ורומנטיות בנעוריהם; שניהם, כל אחד על פי דרכו המיוחדת, כמו נגד הסביבה החברתית שבה נולדו; שניהם גילו את הפרולטריון כקר-בנה: מארכס ראה בו את נושא המהפכה; דישראלי מושא לדאגתם של המעמדות בעלי הקרקעות ובעל-בריתם נגד הבורגנות.²

אשר לעיקרי הדת הנוצרית—מארכס פנה להם עורף עוד בנעוריו, קודם שנעשה סטודנט באוניברסיטה. דישראלי נהג בהם כובד-ראש. לא היתה בו כל ציניות לגבי דת בכלל, ולגבי הנצרות בפרט. כל ימיו האמין, כמדומה, בנצרות מיסטיית-למחצה, ספרותית במקצת, משלו, דת חדורה תחושת רציפות היסטורית ואמונה מקר-דשת על-ידי המסורת אשר בייק וקולרידג' עשו הרבה להפיח בה רוח חיים. אף על פי כן ראו אותו, כמובן, כמעט הכל כיהודי, ואף הוא עצמו ראה עצמו תמיד פחות או יותר כיהודי. בחזותו ובמנהגו היה דומה לאנגלי ממוצע לא יותר ממה שהיה מארכס דומה לגרמני ממוצע. שניהם היו זרים, שניהם אחוז באמצעים כדי לפטור עצמם מן המכשלות שגרם מוצאם. דישראלי הלך בדרך אחת, מארכס בדרך אחרת.

מצבו של דישראלי היה דו-ערכי מיסודו. הוא לא היה אנגלי בשום מובן רגיל—זה היה ברור; מה, איפוא, היה? לאחריים לא היה צורך להשיב על שאלה זו. לדידם היה ברייה משונה, חריגה, נור-שא להתפעלות או בוז, קנאה או לעג, שופע קסם שאין לעמוד בפניו או ראותנות המונית, "Jew d'esprit", כפי שהיו קוראים לו בחוגים לונדוניים מסויימים בראשית המאה. אבל לגבי עצמו היה בגדר בעייה. אם ברצונו להיות יעיל—

² על נקודה זו העמידני מר יגאל אלון, סגן ראש ממשלת ישראל.

כל אמת שהגיעו אליה עלידי מדידה, סטאטיסטיקה, היקש. אדם בעל השקפה כזאת, שלא נש-תנה מתחלתו עד סוף ימיו, אי אפשר היה שהא-צולה לא תסנוור את עיניו, כשם שסינוורה את עיניהם של באלזאק או ויילד או פרוסט, ואת עיניהם של הרבה נערים רגישים, בעלי דמיון, מוכי רגש-נחיתות שמוצאם ממעמד העובדים או מן המעמד הבינוני, בשעה שנתקלו במה שנראה, ואולי היה, עולם חפשי יותר, עליו יותר, בוטח יותר.

נוסיף על קווי אופי אלה את התשוקה הכבירה שפיעמה אותו לפרוץ לו דרך לתוך אותה חברה מצודדת ולמלא בה תפקיד גדול, ונבין כיצד התיר ד"שיראלי את אסורי דמיונו, אמנם לא ב-מודע, אבל דווקא משום כך במשולב יותר. מעתה ראה עצמו מורם מן ההמון המתגודד — המעמד הבינוני והנמוך, המוגני בני-האדם צרי-האופק; כי הוא לא היה אחד מהם, הוא היה איש דגול, בן-טובים, מבריק. כיצד? כי היה, חזקה שהיה, אחד מבני-עליה, בן גזע עתיק שנתן לעו-לם את קניניו היקרים ביותר — דת, חוקים, מוס-דות חברתיים, את כתבי-הקודש, ואחרון — את המושיע, אשר השלים את מפעלו של המחוקק הגדול משה, ומשפחתו שלו היא מן האצילות והמפוארות באותו גזע עתיק. הגזע אמנם עתיק היה; אשר לאבות-אבותיו — ב-1849, בהוצאת כתבי אביו שההדיר, סיפר ד"שיראלי לקוראיו:

סבי היה נין ונכד איטלקי לאחת מאותן משפחות עבריות אשר האינקוויזיציה אילצה להגר מחצי-האי הספרדי בסוף המאה ה-17, ואשר מצאו מק-לט בחבל ארץ סובלני יותר, הלא היא הריפובלי-קה של ונציה. אבות-אבותיו הסתלקו מחניכתם הגותית... ומתוך הכרת טובה לאלהי יעקב שק-יים אותם בכל המסות הקשות ושמר אותם מסכ-נות שאין כמוהן קיבלו עליהם את השם דישראל, שם שלא נקרא עד-כה או מאז על שום משפחה אחרת, למען יוכר גועם לעולם ועד. באין מפריע ומציק עשו חיל במסחר יותר ממאתים שנה בצל הארי של מרקוס הקדוש.

וכולי וכולי. בכל אלה אין אף מלה אחת של אמת. מר לוסיין וולף ופרופיסור בצלאל רות,

רתה ביקש, ממנה התפעל, ומשמה ביקש לשלוט על תבל ומלואה; הוא תיאר אותה בדבקות של אוהב, אף בשיא לגלוגו ועוקצנותו.

מעודו נמשך ד"שיראלי אל הצדדים הבלתי-ראציונאליים בחיים. רומנטיקן מובהק היה לא רק בהפלגות הדמיון ובססגוניות שבכתביו, בתי-אטרליות שבהופעותיו, ובגילויי ההבילות שבחיייו הפרטיים והפוליטיים — את אלו אפשר לפטור כדברים שטחיים. הוא היה רומנטיקן במובן עמוק יותר, בכך שהאמין כי הכוחות האמתיים השול-טים בחיי אישים וחברות אינם ניתנים לתפיסה בתבונה האנאליטית, ולהגדרה על-ידי הקירה מדעית שיטתית, אלא הם מיוחדים במינם, מס-תוריים, אפלים וסתומים, חוץ להשגת התבונה. אמונה עמוקה היתה בו בהשפעתם העצומה של אישים מורמים מעם — גאונים המתנשאים הרחק למעלה מראשי האספסוף — השליטים בגורל ה-אומות. הוא האמין בגיבורים לא פחות מחורפו קארלייל. הוא בז לשוויון, לבינוניות, ולאדם מן השוק. הוא ראה את ההיסטוריה כשלשלת של מזמות ומעשי קשר של אנשים בעלי כוח נסתר בכל מקום, והמחשבה הסבה לו עוגג. תועלתנות, ראייה מפוכחת, ניסוי, שיקול מתמטי, ראציונא-ליות, שכל ישר, ההישגים והמפעלים המפתיעים של השכל המדעי — תפארתה האמתית של הא-נושות לאחר המאה השבע-עשרה — הללו היו שוים בעיניו כקליפת השום כמעט. הבז שרחש לבנתאם ומיל לא בא מעצם העובדה שהוא היה שמרן והם לא, אלא מחזונו המיוחד שלאורו נראו לו ערכיהם משמימים והמוניים, כפי שנראו ה-ערכים של ברטראנד ראסל למשל, בעיני ת. ס. אָליוט (שאף הוא היה שמרן "בכרי"). משוכנע היה עד עמקי לבו כי אינטואיציה ודמיון עולים לעין ערוך על הגיון ושיטה. הוא האמין במזג, בדם, בגזע, בזינוקים בלתי מוסברים של גאו-ניות. אנטי-ראציונאליסט היה עד תוך-תוכו. אמ-נות, אהבה, דבקות, היסודות המיסטיים של הדת, היו חשובים בעיניו ממסילות-ברזל או מן התג-ליות המהפכניות של מדעי הטבע, או עצמתה התעשיינית של אנגליה, או תיקונים חברתיים, או

רנית, אחרי שפילג אותה פיל בעניין דחיית חו-
 קי הדגן, לאדם פיקח שיחזיר אותה למעמדה ה-
 קודם, כיוון שלא נתברכה באנשים מחוננים
 ("המפלגה השמרנית היא מפלגתו של השוטה",
 אמר ג'ון סטיוארט מיל. "אין כוונתי לומר שכל
 השמרנים טיפשים, אלא שכל הטפשים הם שמ-
 רנים"), ואפילו היו האצילים והדוכסים ואף בע-
 לי החוות המגושמים משוכנעים כי זקוקים הם
 לאשף זה בעל החוות המזרחית שיצילם ממשו-
 גות וטעויות, הרי העובדה כי נעשה להם מנהיג
 שאין עליו עוררין, וכי השיג סימביוזה מפתיעה
 כזו עם אנשים שונים ממנו כל-כך, עם אנשים
 הלוקים בכל הדעות הקדומות שבעולם נגדו וכל
 אשר לו, אין להסבירה אלא אם כן האמין די-
 ראלי באמת ובתמים ביעודו להילחם את מלחמ-
 תם, וגם האמין בסגולותיהם הטובות, ורומזן ל-
 מעלה מן התכונות והאינטרסים שמייצגים ה-
 ליבראליים והראדיקאליים אשר עמם התחיל את
 חייו. השותפים המדיניים הקרובים ביותר של
 שנות העמידה שלו היו אותם חברים של "אג-
 גליה הצעירה" שהאמינו אמונה עמוקה בחברה
 לאומית אורגאנית, בחובות המוטלות על האצי-
 לים בעלי-הקרקעות כלפי התלויים בהם, בכי-
 נוננו מחדש של משטר נוצרי ניאו-פיאודאלי,
 אנשים צעירים שהתיעוש עורר בהם חלחלה ו-
 שאפו לחדש את הרקמה הקרועה של האמונה
 והקהילה, שהיתה בהם הרגשת יעוד חברתי, תחו-
 שת נאמנות וחובה שעוקצה מופנה כנגד האינ-
 דיודואליזם והאנוכיות של התעשיינים והחנו-
 נים וחברת-השוק אשר קארלייל וראסקין, קינג-
 סלי וגם ויליאם מוריס הוקיעו אותה גם הם באו-
 תה מידת זעם, למרות כל ההבדלים העמוקים בי-
 ניהם. כיצד יכלו בני טובים אלה, החדורים רצי-
 נות עמוקה, בצרות עמוקה, רגישות ואנינות, כי-
 צד יכלו דווקא הם לא רק לקבל לשורותיהם,
 אלא ללכת אחרי תחבולן לואנטיני ממולח, כעין
 קונדוטיירה תאב-שלמונים, איש נטול עקרונות
 ואידיאלים, כפי שציירוהו מזמן לזמן ביוגראפים
 והיסטוריונים עוינים? שהרי כדמות שדית, עקו-
 בה עד היסוד, המתנגדת לכל הישר והטוב, ראה

שקדמו לי בכהונה בחברה זו, לא הניחו אבן
 על אבן מכל הסיפור הזה, ומר רוברט בלייק ב-
 ביוגרפיה המצויינת שנתפרסמה לאחרונה מקבל
 דעתם. קרוב לשער שלא היתה כאן אלא המצאה
 גרידא. אין ראיות שמשפחת דישראל מוצאה
 מספרד, או שהשתקעה בונציה; סבו בא לאנגליה
 ממדינות האפיפיור, מצ'נטו, על יד פרארה, ושני
 קרובים עניים שלו אמנם התגוררו בגיטו של וי-
 ניציה בימי חייו, ותו לא. אין בנמצא מסמכים
 המעידים על בני דישראל קודמים בספרד או
 בונציה. גם לא היתה קרבת משפחה בין משפחת
 דישראל לבין משפחת דה לארא הידועה, שהוא
 טוען לקירבה עמה. וכך, חוששני, כל השאר.
 אבל ברור שהוא שיכנע עצמו בכל זה, ואמונה
 זו חיזקה את לבו. המציאות היתה משענת קנה
 רצון; הוא היה זקוק לתפקיד שיוכל לשחק,
 בלעדי זה לא יכול לעשות דבר. לא היה עוד
 שחקן מזהיר בדורו, ואלמלא כמעט-האמין בדב-
 רים שבדה מלבו ודאי לא היה מסוגל לעלות על
 הבימה הציבורית. כאציל-בין-אצילים יצא בראש
 הדוכסים והברונים נגד התרשתנים וחסידים בנת-
 אם. מתנגדיו, ורבים בדורות שלאחריו, לא ראו
 בו אלא ימרון ערמומי וציני. אבל אין זו כלל
 וכלל האמת כולה. ברור שבדה מלבו; אבל, כד-
 כם של אנשים בעלי דמיון, הלך שולל במידה
 רבה אחרי מה שבדה. בלעדי זאת אין להבין
 לא את הישגו ולא את עליתו לרום המדרגה. הוא
 היה שחקן, וסופו שהוא והתפקיד אחד היו. ה-
 מסכה נתמזגה עם תווי פניו; הטבע השני בא
 במקום הטבע הראשון — אלמלא כן היו מחוותיו
 נבובות, וסופו שלא היה מסוגל להזנות אדם. ואו-
 לם למרות כל הסלסול והריטוריקה והגיגונים ה-
 אכסוטיים, היה בו כדי לשכנע. וזה משום ששיכ-
 נע את עצמו: רעיונותיו, האידיאלים המדיניים
 שלו, השקפותיו הדתיות, אולי נראו לאחדים,
 בימיו ולאחריו, סרייטעם, תיאטרליים או אפילו
 נרשעים, אך הם לא היו מווייפים. דישראל היה
 הרפתקן ואפסהביציוניסט, אבל הוא לא היה,
 בפוליטיקה או בדת, לא ציניקן ולא צבוע.
 אכן חידה היא. אפילו נזקקה המפלגה השמ-

רים, לא העידו על קרבה למראה־פני הוונציאני. באשר פנית, הבטתי סביבי וראיתי גזע שונה ממני. גם לא היתה חיבה בין מבנה גופי לבין האקלים הקשה שהובאתי לגור בו". זוהי פיסקה מ"קונטאריני פלמינג" והדברים מדברים בעד. כיצד יכול לאזן את חשבונו עם אנשים אלה? מדוע אנשים אלה רואים עצמם מעולים ממנו? "האמנם", נאמר ב"ויויאן גריי", "אותה אוכלוסיה מעורבת של סאכסונים ונורמאנים, אשר ביניהם ראה את אור העולם, דמה טהור יותר מדמו? לא, חלילה, שהרי הוא נין ונכד לאחד הגזעים העתיקים בעולם, לגזע הבדואי שהקפיד שלא להתערב באחרים ואשר פיתח תרבות מעולה בזמן שיושבי אנגליה עוד היו מהלכים ערומים למחצה וניזונים מבלוטים ביערות". והנה, מוזר הדבר, הם ראו את גזעו כנחות יותר, ואף על פי כן לקחו להם את רוב החוקים ורבים מן המנהגים המיוחסים להם. לאותה כת בביתה ב"ערב". הם לקחו להם את דת אבותיו ואת ספרות אבותיו כולה. מורשת היהדות היא יסוד החברה התרבותית שקמה אחריה. הם כיבדו את הספרות, את השבת, את דברי־ימימי המקודשים של העם היהודי, את מזמורי־ריו, קינותיו ותהלותיו, ואחרון, "את בנה של אשה יהודיה כאלהיהם". "ואף על פי כן, נידו בבזו מחברתם ומן הפרלמנט שלהם, את העם אשר נתן להם את חגיגה, את מזמורי התהלים שלהם, את מידת התרבות שיש להם, את דתם ואת אלהיהם, כאילו הוא הלאה הארץ. נפשו לא ידעה מנוח".

פטור אני מלחזור ולהעלות את כל הפיסקאות שהביאו הביוגראפים של דישאלי, ביחוד היהודים שבהם, את כל ההתפרצויות הליריות שבהן הוא מדבר על העברים הקדמונים ועל היהודים בכלל. בסיפור הדמיוני על דוד אלרואי שחיבר בנעוריו, מחזיר הגיבור את היהודים לארצם הקדומה, כובש את אסיה הקטנה כולה, וסופו מת מות גיבורים. ב"קונינגסבי" מייצג סידוניה, ארץ תה דמות מסתורית ורבת־כוח, כמעט כל־יודעת, את ה"גזע האסיני הטהור", זה העושה את היהודים והעברים לשארי־בשר ומביא את די־ש

אותו גלאדסטון, למשל, או דוכס ארגיל. הוא הוא הנחש אשר לורד ג'ון מאנרס ולורד ג'ורג' בנינג אימצוהו אל לבם; אשר אחריו, למרות אוהרות הוריהם, הלכו אותם לורדים שמרניים צעירים באמונה ולעולם לא התחרטו על אמונתם.

אבל בעצם אין כאן יסוד לתמיהה יתרה. ברו־מאנים של די־שאלאי מצויות לנו כל הראיות לכך שאמונתו באצולה, בגזע, בכשרון, ששנאתו את הניצול התעשייתי, שאמונתו בדם ובקרקע (קודם שנתבזה צירוף זה על ידי השימוש בידי לאומנים גרמנים מטורפים), יחסו בדחילו ורחי־מו להיסטוריה, לאדמה, לרציפות המגדלת אנשים דגולים, למוסדות חברתיים עתיקי שורש — ככל שהיו איראציונאליים, דמיוניים, ריאקציוניים — מכל מקום כנים היו. זה היה החומר שממנו קרץ כוח־המדמה שלו ההיסטורי, או הפסבדו־היסטורי, את האישיות אשר הציב אל־מול אנגליה והעולם. שלא כקצתם של היהודים המתבוללים בני זמננו, מומרים ולא־מומרים, לא עשה די־ש־אלי מעשה אונס במה שהיה נראה לו כאמת על עצמו. ניכר היה היטב שהוא מתפאר במוצאו היהודי בצורה שהיא כמעט מודגשת מדי, מזכיר רו לצורך ושלא לצורך מתוך סיכון מסויים לקריירה הפוליטית שלו, וזאת למרות נצרותו, שהיתה אמנם אֶכסצנטרית אך כנה. אין ספק כי לידתו ביהדות היתה מכשול לקריירה שלו; הוא התגבר על המכשול על ידי ניפוח מהצבתו כדי ייחוס־אצילים. ובהכרח עשה כן כדי שירגיש את עצמו נושא ונותן מתוך שויון עם מנהיגי ארצה המאומצת של משפחתו, שהעריצם כל־כך. מכאן ההפלגה בדמיונות ברומאנים שלו.

בבית־הספר היה, או קרוב היה להיות, מטרה ללעג והתעללות. בפיסקה הידועה ברומאן־הנעורים שלו "ויויאן גריי", שבו השמש בבית־הספר מדבר על הגיבור, היינו עליו, כ"הנכרי־הממרה" (הוא לא כיחד שהרומאנים שלו היו ברו־בם אבטוביוגראפיים) ימצא לנו המפתח. ושוב: "הם היו קרויים אחי, אבל הטבע הכחיש הכרזה גשנית זו. לא היה כל דמיון בינינו. עיניהם ה־כחולות, שער הפשתן שלהם, פרצופיהם הצחו־

רמסו את גופם ונפשם של אחיהם ובני ארצם במכרות ובתי-חרושת, אנשים המוגנים שאין להם תחושה להיסטוריה, אנשים שאינם יודעים מה הם דורסים ברגליהם, אינדיבידואליסטים גוסס מאנצ'סטר, מאטריאליסטים תלושים מכל ערכים רוחניים, עיוורים הנוהגים בעוורים, שלבם אטום לקשרי הרוח המקשרים בני-אדם איש לרעהו ואל אלהים. הזייה זו ניזונה מדמיונו העשיר, ולאחר שנשתרגה על הדוקטרינה הקדומה יותר השאו-בה מן המסורת האנגליקנית, מביירק ומן הרור-מנטיקנים, היתה לאחד משרשיה של מיסטיקה זו הטמונה עד היום בשיתין של שרידי המחשבה השמרנית האנגלית.

עם שהוא מפתח חזון מפואר זה האציל די-שראלי על האימפריה הבריטית, ובעיקר על נחלו-תיה המזרחית, על הודו ועל השליטה העתידה על מצרים, מדמיונו הסגוני שהיה זר כל כך לצביונה של המחשבה הבריטית האמפירית וה-זהירה. צירופה של אותה הזייה סגונית עם ני-מים מסורתיות השפיע על המחשבה הפוליטית הבריטית ועיצב אותה לעשרות שנים מכריעות. כאשר ניצח די-שראלי על הכתרת המלכה ויק-טוריה לקיסרית הודו וכל הכרוך בכך, התפארת האימפריאלית, הפילים וקבלות-הפנים המלכו-תיות, כל ההוד המזרחי שגלוה לשליטתה הריא-ליסטית והמעשית של "חברת הודו המזרחית" ונתן מהשראתו על התקופות הארוכות והנבובות לפ-רקים של ריטוריקה אימפריאליסטית שבאו אחר כך, קשה לעמוד בפני הרושם כי משהו מכל זה שרשו במזרחיותו האמתית של די-שראלי. והרי אין אתה מוצא דברים כגון אלו באימפריאליזם ההולנדי או הצרפתי או הפורטוגזי — אף אין ל-הבחין כאן שרשים בריטיים ממש. הוא הדין יחסו של די-שראלי אל המלכה — אותן מחמאות-ענק, חסרות-בושה כל-כך בעיני יריביו, היו ביטוי טב-עי של חזונו. אין ספק שהיתה יותר משמינית של אירוניה, או אף ציניות, בחיזורו אחר המלכה. אבל לא פחות מכך נבע הדבר מתשוקה להוד ותהלה אשר אנשי מעשה פיקחים, ואפילו חסרי ריתיו — אפילו ויקטוריה עצמה — צריכים להם

ראלי לידי תיאור הערבים כ"יהודים רוכבי סו-סים" גרידא. סידוניה מסביר כי היהודים גברו על הזמן ועל תלאותיו בזכות "דמם הקווקזי" וה-חוקים הנבונים המבדילים אותם מגזעים נחותים מהם. והרי ההתגלות ב"טנקרד", בשעה ש"מלאך ערב" פונה אל הגיבור בארץ ישראל בפסוקים מיסטיים. הרומאן הזה, שהיה חביב על די-שראלי מכל ספריו, רווי יותר מכל יצירותיו בהכרה כי כל מה שהוא מזרחי הוא טוב, אצילי, מעודן, סופו לנצח. אין כאן לאומנות יהודית במובן פשוט כלשהו. ההנחה כי די-שראלי היה ציוני היא אנא-כרוניזם ואינה מתקבלת על הלב.⁸ לחגי המזרח צמחו מתוך הצורך להקים אישיות, צלם פנימי של עצמו, שבעזרתו יוכל לבסס לעצמו מקום בעולם, ולמלא תפקיד בהיסטוריה ובחברה.

זו כוונת "חיפוש הזהות" הכלול בנושא הר-צאה זו. כבנו של איש-ספר זוט, נכרי מאוטלק, לא נמנה עם אף אחת מן הקבוצות החברתיות שהעמידו את החברה הפוליטית האנגלית של המאה הי"ט, לא קל היה לו לפלס לו דרך בלי איזה מעשה מכריע של תמורת-עצמו, אלא אם כן היה מוכן לקבל עליו את הדין, כי הוא בטע-זר, שלוטשים עליו עינים, ופוטרים אותו כנוכל, מה שקרא קארלייל "להטטר עברי ממדרגה על-יונה", הרפתקן זר שעליו אמר ט.א. ריימונד כי "לבו אינו לב של אנגלי". הוא נדחף איפוא לבדות לו תפקיד, למצוא שכבה רצויה של בני-אדם אשר עמם ראוי ואפשר היה לו להזדהות. דבר זה השיג על ידי מעשה מסתורי, בלתי מודע, של אחיות-עינים שכלית: "השפעתו של עם גדול סופה להתגלות". ועוד: "היהודים אי אפשר ל-השמידם". כל היהודים אצילים הם; וכחלקם חלק בעלי האחוזות הישנים שקמו עליהם לנשלם מ-מעמדם ולדכאם עולים-לגדולה רעי-גימוסים, ה-סופיסטים התועלתנים של ביירק, כלכלנים וב-עלי חשבון, מנצלים תעשייניים קשוחי-לב ש-

⁸ סיפורו של העתונאי האוסטרי כלומיציקי כי די-שרא-לי חיבר קונטרס ציוני, אשר ביסמארק הניאו מלה-ביא לגפי הקונגרס של ברלין, אינו נראה, בלשון מצניעה, סביר עד כדי הצדק בדיקה מדוקדקת.

אמתית", הוא מאמין בזאת באמונה שלמה. דב-קוּתו בגזע, בלאומיות, במסורת, סלידתו מקוסמו-פוליטיות ליבראלית, וכן מאתאיזם, ראציונאלי-זם, סחר חפשי, זוהי האמונה האמתית שחי בה. לא היתה לפניו דרך להימנע מפני כל היוצא-דופן שבמעמדו אלא לשוות לעצמו צורה על-ידי משחק הדמיון המשונה. "מה מוגבל השכל האנו-שי", קרא, "זאת יודעים מעמיקי חקר. לא לשכלם של בני האדם אנו חייבים תודה על גדולי ההי-שגים אשר הם ציוני-דרך לפעולת אנוש וקידמתו. לא השכל הוא אשר קרא לשרקינים מן המדבר לכבוש את העולם, אשר עורר את מסעי-הצלב, אשר כונן את מסדרי הנזירים; לא השכל הוא ש-הביא לעולם את הישועים; ועל הכל, לא השכל הוא אשר חולל את המהפכה הצרפתית. אין האדם גדול באמת אלא בשעה שהתשוקות מכוונות את מעשיו; ואין לעמוד בפניו רק בשעה שהוא מכוון פניו אל הדמיון. אפילו למורמון יש יותר חסידים מאשר לבנתאם". דברים אלה הם מובאה מ"קונינגסבי". "למורמון יש יותר חסידים מאשר לבנתאם". זוהי בודאי אמונתו של איראציונא-ליסטן. לפיכך יכול לומר: "איני נוטה אף לרגע להודות שייחוס אבותי אינו שווה לזה, ואפילו עולה על זה, של בני בית קאוונדיש", דברים שהשמיע במערכת הבחירות של 1847; ושוב, "דמו בנפשכם, לקרוא הרפתקן למי שאבותיו היה להם אפשר מגע ומשא עם מלכת שבא". הרגש הדתי שלו, שבלעדיו אין להסביר את זיקתו ה-רגשית לאנגליה השמרנית, נובעים מאותו מקור: בשעה שאמר בהרצאה באוקספורד כלפי דארווין והוכסלי כי הוא עומד לא לצד הקופים אלא לצד המלאכים, מובטחני שהיה כאן יותר מחידוד סתם. כזה היה הנוסח: משעשע, אירוני, אינו מתכוון להתקבל בכבוד-ראש, ועם זה עומק אמונתו. באין לו היכולת לפעול כדמותו, כאדם בעל שלשלת-יוחסין מפוקפקת בחברה בעלת תודעה מעמדית חריפה, בדה דישראלי מעשיה מפוא-רת, הילך קסמה על הלבבות של אנגליה, ובכך השפיע השפעה ניכרת על אנשים ומאורעות. במ-קום להתעלם ממוצאו או להעלימו, שבודאי ה-

כתנחום וגמול על הצד הנבוב שבחיים ציבוריים. ככל אלה שחיהם קצתם דמיון אך אינם מגותקים לגמרי מן המציאות, ידע דישראלי כי משהו מכל זה אינו אלא העמדת פנים, כי "דוד אלראי", כפי שאמר פעם, אין להתייחס אליו ברצינות-יתר, שכן אינו אלא אגדה. ועם זה גם חדרו הדב-רים לתוך-תוכו. חזותו על יחסו למלכה ויקטוריה היה בגדר יצירת דמיון שהאמין בה, אף כשצד הבדות שבה לא נעלם ממנו. ואכן בתמים-לא-תמים ראה את ויקטוריה כקיסרית גדולה ואת עצמו כוויר שלה; היא היתה שמירמית וטיטניה, קיסרית המזרח ומלכת היפיות.

עלייתו שלו ודאי נראתה לו כדבר-פלא שלא יאמן; כאשר שיחק את תפקידו בפנטומימה יצא מכליו; לגלוגו עליו לא קיפח את ממשותו; דומה הדבר לבדיחות שבפי מאמינים על דתם. אלמלא האמין לפחות במקצת בעולם שהעלה באוב, מן הסתם לא היה מצליח לבצע את כל זה. המהפנט ספק היפנט את עצמו. אם לא עמדת על כך, אין בידך להסביר את כל דרכו. לא די, כפי שעושים קצתם של כותבי פרשת חייו, לתאר את מחוותיו החיצוניות; מן הדין לעמוד על הדי-נמיון הפנימי, ודבר זה שלוב בזהות שבדה ל-עצמו, אשר נראתה מעושה וכוונת לדוכס ארגיל הגלאדסטוני, אשר ד"ר בצלאל רות מביא את דבריו על דישראלי: "כיון שלא היו לו דעות משלו ומסורות שהיה עליו להינתק מהן, כיהודי, חפשי היה לשחק בדעות קדומות שלא היה לו חלק בהן ולהביע רגשות עזים שהיו זרים לו, זולת אם היתה טינה מעורבת בהם". הדב-רים נראים לי כאבחנה מוטעית: אפשר שדישר-אלי לא היה לו חלק בדעות הקדומות, אבל הרג-שות העזים נעשו נחלתו; אם לא היו לו מסורות משלו, הרי העמיד אותן וסופו שהאמין בהן וחי לאורן. אכן חיים שכל כך הרבה דמיון ביירוני מקופל בהם, בהכרח שייראו "עקובים", "רצופים רמיה מבחינה מדינית", בלתי-מוסריים וצינייים בעיני צופים מחמירים במידות וחסרי אהדה. אבל כשאומר דישראלי, (ב"טנקרד"), "גזע טהור, ב-על ארגון ממדרגה ראשונה, מטבעו הוא אצולה

פגיעות שפגעה בהן "הגזרות כפויית-הטובה". "חוק-טבע ולא יעבור, שגזע עליון לא יזכר ולא ייבלע לעולם על-ידי גזע נחות". זה סוד קיומם של היהודים, כי "רק אחד הגזעים הגדול-לים היה מסוגל לעמוד בכל המסות שהוטל עליהם לסבול". יש רגלים לסברה, כי טיעון כזה לא היה יכול לצמוח או להתקבל אלא בחברה מעין זו של אנגליה (וסקוטיה) הויקטוריאנית על יד-את-הכבוד שבה לעבר ועל בקיאותה בכתבי-ה-קודש. פיכטה ואַרנרט, גוביניו ודאגילבסקי העמי-דו את דמיונותיהם הגזעניים או הביולוגיים על יסודות שונים לגמרי.

דישראלי היה אחד הנסערים והמחוננים שבין אותם אנשים "מנוכרים" אשר בעיותיהם מטרי-דות כיום מדינאים, סוציולוגים, מחנכים, פסיכו-לוגים, וכל מי שדעתו נתונה לתוצאות המפרקות של הריכוזיות והתיעוש. בין כל האנשים והקי-בוצים התלושים שהולידה המאה התשע-עשרה היו היהודים, כמדומה, הדוגמה הבולטת והטרא-גית ביותר. ברור היה שיש למצוא פתרון כלשהו לדילמות שלהם, שאם לא כן יצאו מדעתם, או יוציאו אחרים מדעתם. התבוללות, סוציאלי-זם, לאומיות, מאמצים כפולים ומכופלים לקיים את הדת היהודית במלוא חומרתה וטהרתה — כל הפתרונות הללו הוצעו. חייו של בנימין די-ש-ראלי, הפחות ויקטוריאני שבתקופה הויקטוריא-נית, אדם שנתן ספר-כריתות לזהותו האמתית, ועם זה הוא מכניע אותה בכוח הרצון והדמיון בלבד, הוא אחת הדוגמאות המובהקות ביותר לחיזור נואש אחר מערכת רעיונות מנחים, תכ-נית פעולה, אבל בעיקר אחר נאמנות לקיבוץ שיוכל להזדהות עמו, לדבר ולפעול בשמו, משום שאי אפשר היה לו לקבל עליו את הסיכוי הגו-רא לדבר בשם עצמו. אכן אי אפשר היה לו להיות בטוח, שאילו ניסה לברר מה היה שם-עצמו, היה מוצא תשובה. עצם הספק היה קשה מנשוא. אם לא היה אפשר למצוא תשובה, מן ההכרח לבדות תשובה. תפיסותיו של דישראלי בנוגע לאנגליה, אירופה, היהודים, בנוגע לעצמו, היו כולן דמיונות רומאנטיים נועזים. "כשאני

ציק לו כשהיה תלמיד בית-ספר ושאוויביו היו מטיחים אותו תמיד בפניו (לרבות גלאדסטון, ש-דיבר על קנאותו לטובת היהודים וכינה אותו יהודי-בסתר), הרחיק ללכת בכיוון ההפוך. הוא דש בו, מגזים בחשיבותו, משלב אותו שלא לצו-רך ברומאנים שלו, ומשבץ פרק ארוך על היהו-דים בספרו על חיי לורד ג'ורג' בנטינק, שהוא עצמו מודה כי אין לו שייכות למעשי בנטינק או לדעותיו: לאחר שהוא מפרך באריכות, הן מ-בחינה תיאולוגית והן מבחינה היסטורית את ה-תיוה, כי גלות היהודים היא עונשם על רצה-האל, הוא ממשיך ואומר בלי כל קשר למה שנא-מר קודם: "המוני העובדים נחים כל יום שביעי, בזכות החוק היהודי; הם קוראים שוב ושוב, ל-מופת וללקח, את דברי ימי היהודים, שרים את מזמוריהם של משוררים יהודיים ויום מכרי-זים על ברכיהם בהכרת-טובה ובדחילו כי הצינור המקשר בין הבורא לביןם הוא העם היהודי. אף על פי כן נוהגים הם בעם זה כאילו הוא זרע שפלי אדם", כמו שנהגו ב"גזע האטי" לפני הק-מת יוון מחדש כמדינה מודרנית. סטיות מעין אלה מודמנות לך בכל אשר תפנה בכתביו. ענין היהודים נעשה מין דיבוק. בעיניו העולם מאוכ-לס יהודים דמיוניים: לא רק דמותו האפלה וה-כלי-כולה של סידוניה, והדמויות המשונות ב-"טגרד", אלא קהל עצום ורב של דמויות מוז-רות ומפתיעות — ישועים ראשונים, פרופיסורים גרמנים, דיפלומאטים רוסיים, מלחינים ופרימדו-נות איטלקים — כולם יהודים הם. הם מושכים בכל החוטים, הם שולטים בכל הארצות. "הגזע הוא הכל — אמת אחרת אין", אומר סידוניה, "ה-גזע הוא הכל — קידמה וריאקציה הן רק מלים לבלבל בהן את דעת המיליונים", הוא אומר במ-קום אחר, והיהודים הם תמצית מהותו של הגזע. הוא הוקיע את "התורה הכוזבת של שוויון בני-האדם מטבעם", של קוסמופוליטיות, של התער-בות בגזעים "נחותים". לא סוציאליזם או אינטר-נציונליזם אלא "דת, קנין, אריסטוקרטיה טב-עית" — זהו "הדגש היהודי". אמנם יש יהודים הנעשים מהפכנים, כבשנת 1848, אבל רק בגלל

למענם, עם כל הסלידה שאני חש כלפי דת ישראל אל". הצידוק שלו להחלטה זו, שדחייתן הבלתי-נמנעת של עצומות יהודיות, תגביר את מורת-הרוח, ודבר זה עלול להיות מהלומה למדינה הנוצרית. את מוצאו הוא מזכיר — אומרים הב-קיאים במארכס — רק פעם אחת: במכתב אל דו-דו בהולנד, ליון פיליפס, בשנת 1864, הוא אומר, דווקא, על דישראלי ש"יצא מצור-מחצבתנו המ-שותף". ולא יותר. הוא עומד באקראי, ולא בלי אהדה, על מצבם של היהודים העניים בירו-שלים, אשר לדברי דישראלי קודם באותה מאה, המיסיונרים הנוצרים מטבילים אותם תמורת עש-רים פיאסטר לגולגולת. הוא שלח את "הקאפי-טאל" בלוית הקדשה אל ההיסטוריון היהודי גרץ. מלבד זה, יחסו ליהודים הוא יחס עוין לגמרי. בפסקה מפורסמת במאמרו על השאלה היהודית משנת 1844 הוא אומר כי המוסריות החילונית של היהודים היא האנוכיות, דתם החילונית היא הרוכלות, אלהיהם החילונית הוא הממון. אלהיהם האמתי של היהודים הוא שטר-החליפין. "הממון הוא האל הקבא של היהודים, ואין להם אלהים אחרים על פניו", ודברים אלה נשנים בעצם ב-סיכום הטענות ב"המשפחה הקדושה". וכאן מענין לא טיעונו המיוחד כלפי ברונו באוּר המתנגד לשיווי זכויות ליהודים, אלא הלשון הבוטה, הדו-מה ללשונם של הרבה כתבי פלסטר אנטישמיים מאוחרים, בין ימניים ובין שמאליים, גרמניים, צרפתיים, רוסיים, אנגליים, שוביניסטיים ופא-סיסטיים, אנרכיסטיים וקומוניסטיים, ישנים וב-מידה גוברת בני זמננו.

ב"תיוות על פוארבאך" משנת 1845, מדבר מארכס על תפיסה מוטעית של הפראפסיס "רק ב-גילויה היהודי המסואב" (בתרגום העברי כרך ב' ע' 306 כתוב "רק בצורת הופעתו התגרנית-המ-לוכלכת" המ). את הבורסה של פאריס הוא מכנה "בית-כנסת הבורסה", המוזה העשירית היא, לד-בריו, מוזה יהודית — "המוזה של ידיעות הבור-סה". אין הוא מחמיץ שום הזדמנות להדגיש את מוצאם היהודי של משפחות פולד, רוטשילד ושאר אילי ממון בפאריס, ובשנת 1856, באחד ממאמ-

רוצה לקרוא ספר", אמר פעם, "אני כותב אותו". כל חייו היו מאמץ מתמיד לחיות סיפור-בדים, וללכוד בקסמיו לבם של אחרים.

ג

לא אאריך בדברים על היפוכו הגמור של די-שראלי, קארל מארכס, שפרשת חייו ידועה יותר. דרכו, כידוע, היתה דרך מנוגדת לזו של דישרא-לי. רחוק היה מלזול בשכל, ולא עוד אלא ביקש להחילו על כל מעשי-אדם. בעיני עצמו היה איש מדע. אַנגלס ראה אותו כדאריון של מדעי החברה. הוא חתר לנתח ניתוח שכלי מה גרם להתפתחות החברתית להתרחש כדרך שהיא מתרחשת, מדוע נכשלו בני-האדם עד כה בדרך כלל, ומדוע יכו-לים הם להשיג וסופם ששיגו שלום, הרמוניה, שיתוף-פעולה, ובעיקר הבנת-עצמם שהיא תנאי מוקדם להכוונה-עצמית מושכלת. כל זה היה רחוק מאורח המחשבה של דישראלי, יתר על כן, כל זה היה תועבת נפשו. אף על פי כן יש צד שוה בסביבתם החברתית של השניים. מארכס היה בנם של שני דורות רבנים, הן מצד אביו והן מצד אמו. אביו, בדומה לאביו של דישראלי, היה מן הדור הראשון של יהודים שזכו לשיווי זכויות; שניהם היו קונפורמיסטים מתונים, אשר בניהם התקוממו כנגדם, עם כשהם מוסיפים להגות להם חיבה אך לא יראת-כבוד. כיוון שמארכס היה מומר, לא עמדו על דרכו המכשולים שעמדו על דרכם של היהודים בגרמניה. אך הוא לא נמלט רוב ימיו מעקיצות אנטישמיות מצד חברים סר-ציאליסטיים וראדיקאליים — באקונין, האנארכיסט הרוסי, לגלג על יהדותו, ולא נעלמה ממנו ודאי שנאת-היהודים העזה של פרודון, או השקפותיהם הדומות של ארנולד רוגה ואויגן דירינג. הוא מס-תער על אנשים אלה בשף-קצף, אבל אין רמז למוצאו היהודי. עליו הוא עובר בשתיקה. רק פ-עם אחת נזכר קשר שהיה לו עם יהודים כיהודים במכתב אל רוגה, משנת 1842, שבו הוא אומר: "נשיא הקהילה היהודית כאן בקלן ביקר אצלי זה עתה וביקש את עזרתי בענין עצומה שאומרים היהודים להגיש לבית-המחוקקים. אעשה זאת

מייסדי היהדות הריפומית, וכן — עד שהגיע לפי-תרון ציוני לבעיה — גם "הקומוניסט" הגרמני הראשון, משה הס, אשר מוצאו ועיצובו הרוחני דומים היו לאלה של מארכס.

מארכס דחה מלפניו בבזוז את השאלה וגמר בדעתו לראות בה דבר שאין בו ממשות. קרוב להניח כי הדבר היה קשה עליו יותר אלמלא היה באמת מרוחק מן היהדות. אף על פי כן נתקל גם הוא בקושי שנתקל בו דישראלי הצעיר: הוא רצה לא רק לתאר את החברה אלא לשנותה. הוא רצה להטביע בה את חותמו. הוא היה לוחם, וביקש לסלק את אלה שראה בהם מכשולים ל-קידמה האנושית. גרמניה בימיו היתה לאומנית הרבה יותר, אחרי השפלתה בידי הצרפתים, לא רק בימי שלטון נפוליאון אלא במשך מאתיים שנה רצופות, משהיו אנגליה או הולנד או איטליה או אפילו צרפת. השוביניזם הגרמני לבש צורות אנטישמיות פאתולוגיות בשנים שקדמו ללידתו של מארכס. כדבר הזה אירע בחבל הריין לא פחות מבכל שאר חלקי גרמניה. הרגשות האנטי-יהודיים לא נתמצו בחוסר סובלנות דתית. התע-מולה הבוטה של אַרנדט, יאן, גורס, ובעצם גם של פייכטה, ובהתפרצויות של אגודות סטודנטים הסטודנטים הפאטריוטיים הצטיינה באנטישמיות גזענית גלווייה.

את שתיקתו השיטתית של מארכס לגבי מוצאו ואת החרפות שגלוו תמיד לכל דיבור שלו על יהודים ייחס שמעון דובנוב לשנאה הטבעית של בוגד למחנה שערק ממנו — דבר שלא מנע אותו חלילה מלתקוף אחרים, למשל את יוסף משה לוי, בעליו של "דיילי טלגרף" הלונדוני, על הס-תירם את מוצאם היהודי. אבל דומני שמחבר ה-ביוגראפיה האחרונה של מארכס, ד"ר בלומברג המנות, מתקרב אל האמת יותר כשהוא מייחס עובדה זו המפורסמת לגנאי לצורה מיוחדת זו של שנאה עצמית שכמה וכמה מן היהודים שזה עתה זכו בשיווי זכויות לא גיקו ממנה. דישראלי, בתארו את סבתו שרה שפרוט, אמר עליה פעם כי "היתה ספוגה אותה שנאה לעמה אשר אנשים הבילים נוטים מאד לאמץ להם כאשר מתברר

ריו ב"ניו-יורק טריביון", הוא אומר, "כל רודן נתמך על-ידי יהודי, וכל אפיפיור על-ידי ישועי". שימוש-הלשון שלו מגיע לשיא של שנאה ממש כשהוא מדבר על לאסאל (שלא המיר את דתו ולא הסתיר את זיקתו הרגשית ליהדות). במכתב אל אַנגלס, הוא מכנה אותו "הכושי היהודי"; הוא מעלה סברה כי מן הסתם חדר זם כושי לעורקיו משום תערובת הדם הכושי בגזע היהודי בזמן יציאת מצרים, וקובל על "היבבה היהודית" הטי-פוסית של לאסאל. על פי רוב הוא מכנה את לא-סאל איציק או 'בארוני איציק'. (היה באמת אדם בשם זה במאה השמונה-עשרה, שהייתה הרבה ל-לגלג עליו, אבל כאן אין השם אלא כינוי גנאי ליהודי.) יש איפוא, לפחות, משהו מוזר במה שנאמר באחד מפירוטומי מכון מארכס-אנגלס ב-שנת 1943, כי "מארכס גינה את האנטישמיות גי-נוי חריף ביותר". קשה שלא לקבל את דעתו של תומאס מאסאריק, כי בצדק מתארים את מארכס כאנטישמי. עם זה ברור כי הוא לא היה אדיש לענין זה כלל. כך, כשכתב חתנו, ז'אן לונגא, בדברי ההספד שלו על אשתו של מארכס, ג'ני פון וסטפאלן, בכתב-העת הסוציאליסטי "לא זיסטיס" בשנת 1881, על המאבק הקשה שלה עם התנגדות משפחתה לנישואיה למארכס, וייחס את ההתנגדות לדעות קדומות גזעיות, רתח מאר-כס מכעס. הוא כתב אל בתו, אשת לונגה, כי דעות קדומות כאלה לא היו במשפחת וסטפאלן, ואמר כי חסד יעשה עמו מר לונגה אם לא ישוב עוד להזכיר את שמו. אין מתקבל על הד-עת שלא היה אז אף קורטוב של אנטישמיות אפי-לו בקרב הנאורים שבאצילי ארץ הריין. ועדותם של היינה ושל הס ודאי שאינה מאששת סברה זו. אפילו היתה משפחת וסטפאלן נקיה מן הנגע לחלוטין, נראית תגובתו של מארכס, במבט רא-שון, מוגזמת בחריפותה. ברור כי היה זה תחום כאוב ורגיש. דבר אחד, על כל פנים, גלוי, והוא שמארכס היה אדם בעל רצון חזק ופעולה נחרצה, שהחליט לשרש מתוכו עד גמירא את מקור כל הספקות, המועקות והחייטוט אשר הציקו לאנשים כגון ברנה, היינה, לאסאל ועוד רבים, ובתוכם

שר גרם הרבה טעויות באבחנה ובחיוזי של מהלך ההיסטוריה האנושית בזמננו. למרות העומק וה- מקוריות של התיוות העיקריות שלו, לא עלה בידי מארכס לתת הסבר מניח את הדעת למקור-רותיה וטבעה של הלאומיות, והוא מיעט בערכה כשם שמיעט בכוחה של הדת, כגורמים עצמאיים בחברה. הרי זו אחת החולשות העיקריות בסינ- תיוה הגדולה שלו.

שוב ניכר המאמץ לברוח מפני המציאות ה-בלתי-נסבלת. כשם שדישראל, בין המצרים כמו-הו, הזדהה עם האצולה בעלת הקרקעות הברי-טית, והילך קסמיו על בעלי האחוזות עד שקיבלו עליהם כמעט בקבלה גמורה את שינוי-הדמות הזה, כך לבש גם מארכס מדים שחילצו אותו מ-בגדיו המעיקים והצטרף לשורותיה — ואף שינה דמותה — של תנועה שהיתה נקיה מן הצלקות של השכבה החברתית הפגיעה כלי-כך שבחיקה גדול. קיצורו של דבר, כידוע לכל, מארכס זיהה עצמו עם המעמד הביני-לאומי הגדול של העוב-דים המנושלים, אשר בשמם ניתן לו להרעים את תוכחותיו וחרימותיו, המעמד אשר אותו אמורים כתביו לצייד בנשק עד בוא הנצחון, נצחון שגר-מזה בו בשורת כל הדברים שהאמין בהם באמונה שלמה: השכל בפעולה, כינון חברה מאורגנת ב-אורח הרמוני ומושכל, קץ למאבקים, שיש בהם מטבע ההתאבדות, המשבשים את חזותה ומעשיה של האנושות — בדיבור אחד, הפרולטריון. מארכס היה קרוב קירבה של ממש לפרולטריום — לפועלי תעשייה בלתי-מקצועיים או כורים או פו-עלים חקלאיים חסרי קרקע — לא יותר מקירבתו של דישראלי ללוו המעמד העליון הבריטי. הק-בוצה הנידונה היתה, הן לדישראלי והן למארכס נושא לעיון מרוכז; היא היתה משנתם וארון-ברית להם; הם שמו עצמם משוררים וכוהנים לה, אף שמארכס העדיף כתר מדע; אבל הם נשאו מחוצה לה — משקפים, מנתחים, תועמל-נים, בעלי-ברית, פרקליטים, מנהיגים, אבל לא משלה, לא עצמה ובשרה.

הפרולטריון נשאר קטיגוריה מופשטת במשנ-תו של מארכס. למרות כל ההאשמות שהוא מטיח

להם כי מוצאם נחות בעיני הציבור". בכך, לדע-תי, יש כדי להסביר במידת מה את יחסו של קארל מארכס — שהיה מבחינות אחרות ראציונאלי ורי-אליסטי — אל אֶחיו לשעבר. שנאה עצמית אי-ננה תופעה מסתורית. רוב בני האדם מושפעים מדעות הרווחות בסביבתם, בייחוד כשהללו מוש-רשות ומקובלות, והאנטישמיות סוף-סוף היתה מושרשת באירופה זמן רב לפני מארכס, ונעשתה ארסית ביותר בגרמניה של ימי נפוליאון ואחריו. מכאן הבו והשנאה לעצמם בקרב קרבנו-תיה, הדנים את עצמם בהכרח לאור הערכים המ-קובלים בחברתם.

המונח "שנאה עצמית יהודית" (בניגוד לביקו-רת עצמית או ניתוח ריאליסטי) טבע אותו סופר גרמני יהודי, תיאודור לסינג, והריהו מתאר הר-גשה אשר גילויה המיוחדים במינם מוכרים יפה לכל קוראיו של היינה. אולי החריפה מכל צורות ההשפלה העצמית היהודית מצוייה אצל הסופר היהודי היחיד שהיה נערץ על הנאצים, אצל או-טו ויינינגר, שהיה לוקה בהתקפים של שנאה עצמית. עדות על עיוות נברוטי של הבעיה אתה מוצא ביומנים של ראטנאו, שהעריך את הלאומ-נים האנטישמיים, אשר לבסוף רצחוהו. גילויים שלה מצויים במסותיה, פרי רוח אצילה ומיו-סרת, של סימונה וויל, ובכתביהם של כמה סופ-רים יהודים החיים היום, אשר מידת הרחמים נותנת שלא להזכיר שמותיהם. זהו סוג הסביבה אשר בשלבה המוקדם חלה התבגרותו של מאר-כס. אך הוא היה בעל טבע חזק וקישח מאלה שנפתלו עם מה שנתפתח לעתים לפסיכוזה ש-ארכה כל ימי חייהם. האינטלקטואל היהודי המו-מר, שעמיתיו מוסיפים לראות בו יהודי מבחינה גזעית, לא היתה לו תקוה להשפעה פוליטית כל עוד היתה הלאומיות בגדר בעיה לגביו. היא היתה איפוא טעונה עקירה, באיזה אופן שהוא, כבעייה. במודע או שלא במודע, מיעט מארכס כל ימיו באופן שיטתי בערכה של הלאומיות ככוח עצמאי — אשליה שגררה את חסידיו במאה העשרים לניתוח מוטעה של הפאשיזם ושל הנא-ציזם, שרבים מהם שילמו מחירו בחייהם, וא-

מנוכרים לאינטליגנציה עולמית, ילדיהם המנו- שלים, הסוררים, של הורים בורגניים או אריס-טוקראטיים, הנזעמים על העוול או חוסר-ההגיון וההמוניות של סדר-העולם הנתמך על-ידי המע-מד שמתוכו יצאו. אל לב אנשים כאלה דיבר מארכס מאז ועד היום יותר מאשר אל לבם של פועלים מקצועיים בבתי החרושת של ארצות ה-תעשייה אשר בשמם הוא מתיימר לפנות אל הא-נושות. הפרולטריון של מארכס הוא מעמד מות-קן לפי תכניתו של מארכס, לשמש כלי לזעמו הצודק. תפקידו בתוך המערכת שכוון מארכס דומה לזה של ניגודו הגמור — העילית הגזעית של "קונינגסביי", "טאנקרד", "לותר" ו"קונטא-ריני פלמינג" אצל דישראלי — לשמש קולו של המחבר, האנשים המושגבים אשר עמם ועם צרו-תיהם מזהה המחבר את עצמו, הדוכן שממנו הוא יכול לכוון את אשו. המעמד, שבו מתגלם חזון ה-סופר, נשאר, למרות כל הדיבורים על ממשותו, בגדר אידיאליזאציה.

אחזור על התיזה שלי: בשעה שמארכס מדבר בשם הפרולטריון, בייחוד כאשר הוא בא לשנות את תולדות הסוציאליזם (והמין האנושי) בקבעו כי אין אינטרס משותף לפרולטריון ולרכושנים, וממילא אין אפשרות של התפיסות; כשהוא טו-ען במפגיע כי אין יסודות משותפים ואין איפוא אפשרות לשכנע את אויבי האנושות על ידי פניה אל עקרונות צדק ושכל וכיסופי אושר משותפים, שכן כל הדברים הללו אין בנמצא; וכאשר, בדר-מה לכך, הוא מוקיע את הפניות אל הרגש האנושי או הרגשת-החובה של הבורגנות כאשליות על-בות בקרבנותיה, ומכריז מלחמת השמד על הק-פיטליזם ומתנבא לנצחון הפרולטריון כפסק-די-נה הנחרץ של ההיסטוריה בעצמה, נצחון השכל האנושי על האיראציונאליות האנושית — כשהוא אומר כל זאת (ולאמתו של דבר הוא היה הרא-שון שאמר זאת, כי הפורטיטאנים והיעקובינים ה-ניחו, לפחות להלכה, אפשרות של שיכנוע והס-כם), על כרחך אתה שומע כאן את קולו של פאריא גאָה וממרה, לאו דווקא ידיד הפרולטריון אלא בן לגזע מושפל מדורות. ה"אידיאולוגיה ה-

כלפי הוגים אחרים על שהם מתעלמים מן ההיס-טוריה, שהם נכשלים בהפשטות חוץ לתחום הזמן וביצירת יצורים שבאידיאל שלהלן הם נוהגים בהם כאילו הם אנשים ממש העסוקים בתהליכי החיים הממשיים, אין הוא עצמו נקי בבחינה זו. הפרולטריום שלו הם חטיבה של בני אדם ללא זיקה לאומית, חסרי כל זולת לחם צר, שאינם אלא בשר-מכונות, בני-אדם עניים כל-כך עד ש-אין להם כמעט צרכים אישיים, גוועים ברעב ו-מבוהמים. לראות כך את הפועלים, אפילו במאה התשע-עשרה הנוראה, אפילו בימינו בארצות שבהן התנאים קשים מנשוא, הריהי בכל זאת הפ-שטה. התמונה מסוגנת יותר מדי, חסרת-גוונים מדי. מארכס ידע עובי מהו והשפלה מהי; הוא תפס את הדינאמיקה של התעשיינות המודרנית כמערכת כלל-עולמית, בכל לבושיה ומסוותיה, יותר מכל אדם לפניו. הוא הבין את המנטאליות ואת המעשים של הקפיטליסטים בזמנו, בין בכ-לל ובין בפרט, בטביעת עין מדויקת שנתחדדה על ידי זעם ושנאה, ובשיעור כוח רוחני ונבואי שלא הופעל עד כה לגבי החברה התעשיינית ה-מפותחת. ואולם בשעה שהוא מדבר על הפרול-טריון הריהו מדבר לא על פועלים ממש אלא על האנושות בכללה, או, לפעמים, על עצמו בכעסו ובחמת-רוחו. כשהוא כופר באפשרות של שביתת נשק או פשרה בין המעמדות, בשעה שהוא יוצא כנגד הקריאות להסכם, ומתנבא כי האחרונים יהיו לראשונים, כי האויב יהיה שבידו השרביט כיום עתיד ללחך עפר בבוא יום המהפכה, דומה אתה שומע מגרונו קולו של עם מגודים המדוכא מאות שנים. ולא את קולו של מעמד אשר קם מקרוב. העלבונות שהוא נוקם הם דומה כמעט תמיד עלבונותיו שלו והאויבים שעליהם הוא ממ-טיר אש הם אויביו, הצורר היא הבורגנות, ועושי דברה — ממשלות, שופטים, שוטרים — רודפים בחימה את הקוסמופוליטים התלושים, האינטלק-טואלים היהודים המהפכנים, שהם בכל אתר נוקמי עלבונו של המין האנושי. דבר זה הוא המשווה להט וממשות לדבריו, ודוקא משום כך משפיעים הם השפעה עמוקה מאד על אנשים כמוהו, בנים

אחד הוא שלא להאמין בחשיבות המכרעת של גזע, מסורת, לאומיות, דת, ולסרב לסגוד להם. דבר אחר הוא לכפור בתוקף בחשיבות שיש להם על פי עצם מהותם, להורידם (בכל מאמצי כוחך) לתפקיד של בנין-על או מוצר-לוואי, שאין לו כל תפקיד עצמאי בהיסטוריה — תופעות אשר בבוא התמורה הבלתי נמנעת בבסיס הכלכלי תימוגנה כחלומות רעים ודמיונות שוא, כפי שהן נראות לחכמים כבר עכשיו.

התיזה שלי אינה כי משהו שאמרו דישראלי או מארכס הוא מוטעה, או אפילו מפוקפק. אמנם אני סבור שהשקפותיו החברתיות וההיסטוריות של דישראלי היו מושזרות הזיות משונות, לעתים מופרכות, ריאקציוניות ומסוכנות; וכן סבור אני שמארכס הדגיש פחות מדי את תפקידם של גורמי מים בלתי-כלכליים בהיסטוריה. אבל לא זה הדבר שאני דן בו כאן. אני עוסק בנושא אישי, לא אוניברסאלי: במצוקה החברתית שבה מצאו עצמם שני אנשים אלה, שמוצאם דומה, המחוננים מאין כמוהם בתבונה, דמיון, יאבה ומרץ, ובריי שומה עליהם. אפילו נמצא כי כל מה שאמר אחד משניהם כולו נכון, הרי כוונתי לומר — ואני מציע את התיזה שלי מתוך זהירות וללא פסקנות, שכן אינני פסיכולוג — שאחד ממקורות חזותם הן של דישראלי והן של מארכס, מה שגרם לראשון לראות עצמו כמנהיג הטבעי של עילית אריסטוקרטית, ולשני כמורה ואסטרטג של הפרולטריון העולמי, היה הצורך האישי שלהם למצוא את מקומם הראוי, להעמיד לעצמם זהות אישית, לקבוע — בעולם שבו הוצגה שאלה זו ביתר הדגשה משהוצגה אי-פעם — לאיזה חלק של האנושות, לאיזה אומה, לאיזה מפלגה, לאיזה מעמד, הם שייכים באמת. היה זה נסיון מצד אלה אשר ההיסטוריה והנסיבות החברתיות ניתקו אורחם ממחצבתם וממוסדותיהם הטבעיים — המיעוט היהודי, המבודד היטב — לשוב ולשתול עצמם בקרקע חדשה, בטוחה ופוריה לא פחות. נטולי היאבה, הללו שרק ביקשו לשבת בשלוה — יצחק דישראלי, היינריך מארכס, שהשקפת עולמם עוררה התנגדות עזה כל כך בלב בניהם, הצליחו,

גרמנית, "המניפסט הקומוניסטי", הדפים הפולי-מוסיים של "הקאפיטאל", הם מעשה ידי אדם המנופף אגרופו כלפי המשטר השליט, המדבר, כאחד הנביאים העברים, בשם עדה נבחרת, הנור-שא משא על קץ המשטר הארור של הקפיטליזם, על העונש המזומן לאלה שענייהם טחו מראות את מהלכה ומטרתה של ההיסטוריה ומשום כך סופם איבוד עצמם. האידיאליזאציה של הפרולטריון בידי מארכס, למרות כל אזהרותיו מפני אשליות מסוג זה, היא עצמה צלם אדם שבאידיאליזאציה, אדם השואף לזהות עצמו עם סגל חבורה, עם אנשים שלא לקו בפצעים שלקה בהם הוא גופו.

איני בא לדון כאן אם יפה כוחו של הניתוח שניתח מארכס את החברה והתרבות התעשייתית; איני עוסק אלא בשרשיו הפסיכולוגיים באישיותו ובמצבו. המיטאפורמפוז שלו נולדה מתפקידו של עתונאי ראדיקאלי נודד לזה של מארגן ומנהיג לצבא אנשים השונים בתכלית מסביבתו שלו, לפחות במקצת משום שהוא נצרך לכך, משום שהוא נכרי, משום שתעודותיו מפוקפקות, וחשודות בייחוד בחברה שחריפה בה כל כך תודעת המוצא החברתי והלאומי. המרת הדת שלו הפכה אותו למה שתיאר שרידן ב"דואנה" כדף חלק בין "הברית הישנה" ל"ברית החדשה" (חידוד שדישראלי החיל פעם על עצמו), ולפיכך היה עליו למצוא דוכן בטוח שמעליו יוכל לשלח חיי-ציו ולארגן את צבאותיו. מארכס אמנם נפגש בימי חייו עם אנשים מן הפרולטריון, אבל לא רבים היו, ולעולם לא היתה ביניהם קירבה אמיתית. הוא דרש לפניהם; הוא אמר להם מה לעשות; הוא עשה רושם על מנהיגים של האי-גוד המקצועי בבריטניה, הוא היה האדם הבולט ביותר באינטרנציונל הראשון; אבל ידידיו, אשר אליהם יכול לדבר, היו אנשים תלושים כמוהו: אַנגלס, פרייליגראט, היינה. בייחוד היינה, משום שמוצאו והשקפתו החברתית והאישית דומים היו לאלה שלו; שניהם מוצאם הטריד אותם ללא נשוא, מבלי להתגלגל בגאוה מופרזת כמו אצל דישראלי, בהיותו להם רק עובדת מרגיזה. דבר

חמתו, נעשה הדבר בצורה מוגזמת וגלעגת, פרי בלהות של הדחקה עצומה, דבר שהפסיכולוגים לא יתקשו כיום לפרשו.

כשם שדישיראלי התעטף באיצטלה של דמות נסיכית מסתורית, איש מורם מעם בן גזע "א-דיר", ששיג-ושיח לו עם בני עליה בלבד, כך זיהה עצמו מארכס עם פרוליטריון אידיאלי, יור-שה של החברה האנושית המושלמת, הרחק מא-בותיו ומן הסביבה שנמנה עמה כאינטלקטואל בורגני, מעיין מטהר של עזו ותעצומות רוח. שני-הם, לפחות מבחינה רוחנית, חיו מרוחקים מן ה-מעמד אשר לו סגדו. שניהם שאפו להנהיג ולהד-ריך, והזדהותם היתה עם הקיבוץ ככלל, ולא עם בניו היחידים — אם בטרקלינים ואם בבתי-חרושת. התורות ששיוו צורה אינטלקטואלית לח-זונותיהם עוררו מסירות גלבת, נאמנות לזה-טת, אדיקות דתית. כשם שדישיראלי לא ראה בד-רך כלל בשמרנות המיסטית שלו כן לא ראה מארכס בדרך כלל בחזונו על חברה חסרת מעמ-דות הנחה הניתנת לבדיקה, העלולה לטעות, ה-ניתנת לתיקון, וודאי לא לשינוי גמור לאור ה-סיון. וכך הוא הדבר בהכרח אם נכונה השערת-שהתורות הללו נבעו, במידה מסויימת, מצרכים פסיכולוגיים והיו בגדר היענות לאותם צרכים; תפקידו לא היה קודם כל לתאר או לנתח את המציאות, אלא לשמש נחמה, לחזק בהחלטה, לש-מש פיצוי על תבוסה וחולשה, לעודד את רוח ה-לחימה בעיקר בבעלי התורות עצמם. סלידתו הגלויה של דישיראלי מן השיטות הראציונאליות של מחקר מדעי, והזיהוי שזיהה מארכס את ה-שיטה המדעית עם הטליאולוגיה הדיאלקטית ש-לו, והבזו שרחש להזיקות האוביקטיבית יותר (אם גם מהפכנית פחות) לשיטות אַמפיריות, יש להם לדעתי שרשים פסיכולוגיים דומים.

מה יוכל אדם לשאול לו יותר מהבנת-עצמו? אם יש ממש בתיוזה שלי, עשויה פרשת חייהם של שני בנים לאבות שזכו זה מקרוב לשיווי זכויות, שהיו שונים זה מזה באופיים ובכשרונ-ותיהם, אבל היו נתונים בה-במצוקה, לשמש כסי-פור של מוסר-השכל, אם להשראה ואם לאזהרה.

כרבים לפנייהם ואחריהם, להתבולל בשופי בלי שטרחו הרבה לברר לעצמם מי הם ומה הם. בני-הם, הרומנטיקן הפוליטי הלגלגן (והגלהב) די-שיראלי, והמוראליסט והתיאורטיקן החברתי הנל-הב לא פחות קארל מארכס, זקוקים היו למעגן עמוק יותר, וכיון שזה לא ניתן להם מלידה — בדו אותו. וזאת עשו במחיר התעלמות מחלק הגון של המציאות, שלא נעלם מעיניהם של אנ-שים פחות מעונים, פחות מחוננים, אבל שפויים ומפוכחים יותר.

העובדה שאנשים חפצים להשתייך לקבוצה כלשהי וכי הצורך הזה צורך ראשוני הוא, וכי הם חפצים בהכרת עמיתיהם במעמדם ובזכויו-תיהם — עובדות אלה, ועמן מצבם החרגי של בניהם ונכדיהם של יוצאי הגיטו בראשית המאה התשע-עשרה, שקידם את פניהם עולם נכרי ולא דווקא מסביר פנים, מבארות במידה רבה הן את ההזיות האיראציונאליות של דישיראלי והן את האידיאלים הראציונאליסטיים של מארכס. שני-הם היו אנשים מבחוכך, שאין להם מקום מוכר בחברה. שניהם התמרדו נגד חברת המעמד הבי-נוני של זמנם, אותה חברה שאבותיהם היו להו-טים כל-כך להיכנס אליה; ואולי דבר זה דווקא הית מן הגורמים העיקריים להתמרדותם. שניהם כילו חמתם במעמד החברתי שממנו באו. די-שיראלי יצא חוצץ נגד הגל הגואף של מה שכינה מיל, כמדומני, הבינוניות המוצברת, במאמץ לק-יים ולקדם את העילית האריסטוקראטית, שעמה זיהה בדמיונו את אבותיו, בהועידו לה תפקיד מגן העניים והחלשים מפני בורגנות חמסנית. מארכס, במידה מרובה יותר של ריאליזם, זיהה את היהודים עם הבורגנות ותקף אותה מלמטה, בשם הגעלבים והנדכאים. לשניהם הפריע מוצ-אם: שניהם לא יכלו לקבל את מוצאם ואת עצ-מם כמות שהם. לדישיראלי הפך הדבר לדיבוק. הוא גרר את היהודים לכל עניו, שלא לצורך וב-אופן קומפולסיבי, ובהזייה שממנה ניוון כל ימיו הפך אותם לדבר-מה נפלא וזר. מארכס גדר לחלוטין את תודעתו מפני ההכרה במוצאו. משהבקיעה הכרה זו את קליפתה על אפו ועל